

ÜNİTE 5

Yazılı Anlatım Türleri Ve Uygulamaları II Sanatsal Yazılar

Sanatsal Yazılar

Yazı, insanoğlunun duygularını ve düşüncelerini, tasarılarını kâğıda dökme gereksiniminin bir yansımasıdır. Sanat sözcüğü, bir duygunun, bir tasarının, bir düşüncenin ya da güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü ve bunların sonunda erişilen üstün yaratıcılık olarak tanımlanır. Sanatsal yazılar kurguya dayalı yazılardır. Buna bağlı olarak yeni bir gerçekliğin aktarımı söz konusudur. Bu gerçeklikte estetik değer önemlidir. Sanatsal yazılar, edebi, yazınsal metinler veya kurmaca, kurgusal metinler olarak da ifade edilmektedir. Sanatçı sanatsal yazılarda sözcüklerin anlam sınırını genişletir ve onlara günlük dilin kullanımından farklı anlamlar kazandırır. Sanatsal yazılar şiir ve düz yazı olmak üzere iki türde yazılabilir.

Şiir

Şiir, zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebi anlatım biçimi olarak tanımlanır. Ortak bir tanımına ulaşmakta zorlanılan şiirin ölçütleri, toplumlara ve dönemlere göre değişse de belirgin bazı ortaklıkları bulunmaktadır.

Şiirde çağrışım, imge, duyular, sezgi, duygular önemli yer tutmaktadır. Anlatım, düz yazı türüne göre daha kapalı, söyleyiş daha ritmik ve algılar daha ön plandadır.

Şiirde dizelerin kümelenişi, uzunluk kısalık durumu ve uyak dizilişi gibi özellikler büyük önem taşır.

Uyak, dize sonlarındaki ses benzerliğidir. Uyaklar yapılaşlarına göre farklı adlar alırlar. Yarım uyak, dize sonundaki tek ses benzerliğine; tam uyak, iki ses benzerliğine; zengin uyak, ikiden çok ses benzerliğine dayanan uyak türüdür.

Ölçü, şiirde dizelerin hece sayısına veya hecelerin ses değerine (açıklık-kapalılık, uzunluk-kısalık) göre bir uyum içinde olmasıdır. Şiirde ritmi sağlar. Halk edebiyatında hece ölçüsü, Divan edebiyatında aruz ölçüsü kullanılmıştır. Cumhuriyet'ten sonra bu iki türe serbest ölçü eklenmiştir.

Şiirler içerdikleri konulara göre altı türe ayrılmaktadır.

1. Lirik Şiir
2. Epik Şiir
3. Didaktik Şiir
4. Pastoral Şiir
5. Dramatik Şiir
6. Satirik Şiir

Lirik Şiir

Duyguları coşkulu bir dille anlatan şiirlerdir. Aşk, özlem, acı, ölüm benzeri duyguları dile getiren lirik şiir türü, 19. yüzyılda Romantizm akımı ile güçlenmiştir. Fuzuli, Nedim, Şeyh Galip, Karacaoğlu, Aşık Veysel, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı Tarancı, Attila İlhan ve birçok şair lirik şiir türünde örnekler vermiş şairler arasındadır.

Epik şiir

Bir ulusun başından geçen olayları, savaşları, ayaklanmaları, toplum ile ilgili sorunları, doğal afetleri, yurt sevgisini coşkulu bir dille anlatan şiir türüdür. Eski Yunan'da epik şiire epos, Batı'da epope, Türk edebiyatında destan denir. Destanlar ilk epik şiirler olarak bilinir. Epik şiirler oluşum tarihine göre doğal ve yapay olmak üzere iki türde incelenir. Doğal epiklerin oluşumları eskiye dayalıdır ve söyleyeni unutulmuştur. Yapay epikler ise daha yakın tarihte oluşmuş, yazarı belli olan epiklerdir.

Didaktik Şiir

Bilgilendirme, öğüt verme, bir düşünceyi açıklama amacı güden şiirlerdir. Didaktik şiir yerine öğretici şiir terimi de kullanılmaktadır. Manzum hikâyeler ve fabllar da bu grup içinde değerlendirilmektedir. Türk edebiyatında didaktik şiirin ilk örneği 11. yüzyılda yazılmıştır.

Pastoral Şiir

Doğayı, doğa güzelliklerini ve bunları sevdirmeyi amaçlayan, çobanların yaşamını, aşklarını, üzüntülerini anlatan şiirlerdir. Pastoral sözcüğü "çobanlara ilişkin" demektir. Türk edebiyatında, divan edebiyatında, halk edebiyatında pastoral şiirin örnekleri bulunmaktadır. Çağdaş Türk şiirinde Kemalettin Kamu, Behçet Necatigil, Cahit Külebi bu türde şiirler yazmıştır.

Dramatik Şiir

Bir olayı, durumu tiyatro gibi canlandıran şiirlere dramatik şiir denir. Dramatik sözcüğü "drama" dan türemiştir. Drama hareket halinde oyun demektir. Eski Yunan'daki tragediyalar ile başlayan dramatik şiir, günümüzde manzum tiyatrolarla varlığını sürdürmektedir. Türk edebiyatında Namık Kemal, Faruk Nafiz dramatik şiirin örneklerini verirler.

Satirik Şiir

Bir kimseyi, bir düşünceyi, bir durumu açık ya da kapalı biçimde, iğneli bir dille, eleştirme yönü ağır basan şiirlerdir. Dilimize Fransızcadan geçen satirik terimi için halk edebiyatında taşlama, divan edebiyatında hiciv ve günümüz edebiyatında da yergi sözcükleri kullanılmaktadır. Tarihin her döneminde satirik şiire rastlanmıştır. Nef'i, Pir Sultan Abdal, Ziya Paşa, Orhan Veli satirik şiirin örneklerini veren şairler arasındadır.

Öykü

Düz yazı ile yazılan sanat yazılarının en belirginlerinden biri olan öykü, yaşanmış ya da yaşanması olası olayları, durumları bir kurgu biçiminde anlatan yazınsal bir türdür. 14. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde öykü, büyük romancıların ilgi gösterdiği bir tür olmuştur. Victor Hugo'dan Stendhal'e, Tolstoy'dan Dostoyevski'ye ve

Çehov'a pek çok ünlü yazar, bu türde eser vermiştir. Öykü, 20. yüzyılın sonuna doğru kısalma eğilimi göstermiştir. Bu tür öykülerde daha yalın ve daha öz bir anlatım tercih edilmiştir. 20. yüzyılda Türk öykücülüğüne Ömer Seyfettin damgasını vurmuştur.

Öykünün Öğeleri

Okura yaşamdan kurgusal bir kesit sunan öykünün üç ögesi vardır:

1. Olay ya da durum
2. Kişiler
3. Yer ve zaman

Olay ya da durum: İnsanın başından geçebilecek her türlü olay ya da insanın karşılaşabileceği her durum öykünün konusu olabilir. Buna göre olay ya da durum öykünün konusu olarak düşünülebilir.

Kişiler: Öyküdeki olay ya da durumun kahramanlarıdır. Öykülerin kısa olması nedeniyle, kişiler genellikle çok derinlemesine betimlenmez ve derinlemesine duygu çözümlemelerine yer verilmez.

Yer ve zaman: Öyküde olayın geçtiği, yaşandığı çevre, yerdir. Yer olaya göre değişebilir. Zaman ise öykünün başlangıç, gelişme ve bitişini kapsayan süredir.

Öykü Türleri

Öyküler kuruluş biçimlerine göre ise ikiye ayrılırlar:

1. Olay öyküsü
2. Durum öyküsü

Olay öyküsü: Konusunu tarihten, ulusal duygulardan ya da toplumsal gerçeklerden alır. Olay öykülerinde kişiler, belirgin özellikleri olan ya da üstün nitelikleri olanlardır. Türk edebiyatında Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Orhan Kemal bu türde örnekler vermiş yazarlarımızdandır.

Durum öyküsü: Yaşamdan bir kesit sunan ya da belli bir insanlık durumunu belli bir ortam içinde veren öykü biçimidir. Gözlemci ve betimleyici gerçekçilik belirgin özelliklerindendir. Türk edebiyatında Memduh Şevket Esendal bu türün öncüsüdür.

Roman

Roman, yaşanmış ya da yaşanması olası olayları, durumları kurmacaya dayalı olarak anlatan düz yazı türüdür. Roman terimi, Latince (romanus) Roma imparatorluğu içindeki halkların kullandıkları Latinceye verilen addır. Latineden türeyen bu dillere Roman dilleri ve Roman dilleriyle yazılan ilk destan ve halk hikâyelerine de roman denmiş; bu terim zamanla tür adı olmuştur. Romanın konusu da insan ve yaşamın kendisidir. İç içe geçmiş birçok öyküden kurulmuş gibidir. Romanın insanın, toplumun ve çevrenin değişimlerine kendini uyduracak esnek yapısı, en temel niteliğidir.

Romanın bir tür olarak bağımsızlaşması Rönesans'la başlar ve ilk olgun örneği 17. yüzyılın başlarında görülür. 18. yüzyılda Aydınlanma felsefesinin etkisiyle Fransız edebiyatında, İngiliz edebiyatında ve Alman edebiyatında birçok ünlü yazar tarafından felsefi görüşlerin dile getirilmesinde tercih edilen bir tür olmuştur. 19. yüzyılda roman, bir ayna olarak gezdirildiği yol boyunu değil, merkezine yerleştirildiği toplumu ve çağını yansıtmayı üstlenir. Roman bu yüzyılda romantizm ve realizm akımlarıyla altın çağını yaşamıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren roman, Nihilizm, Varoluşçuluk, Sezgicilik gibi akımlarla çağının bunalımlarını yansıtan bir tür olmuştur. Dönemin yazarları, yapıtlarında insan ve yaşamı yeniden ele almışlar, romanın anlatım biçimiyle ilgili köklü değişimlere öncülük yapmışlardır. 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan yeni roman akımı pek çok yazarı etkilemiştir. Yeni roman akımı, özünde, roman türünde yapısal bir değişim ve dönüşümle, gerçekliği farklı bir biçimde oluşturmayı deneyen, neyin anlatıldığından çok, anlatımın şekline, tekniğe önem veren edebi harekettir. G. G. Marquez, Umberto Eco, Paulo Coelho çağdaş romanın ünlü isimlerinden bazılarıdır. 1860'lı yıllarda gazetecilik ve tercüme alanında yürütülen çalışmalar, Türk romanının çıkışında etkili olmuştur. Türk edebiyatının Tanzimat'tan itibaren geçirdiği köklü değişim süreci, edebi anlamda Batılılaşma süreci olarak da görülür. Cumhuriyet döneminde hem içerikte hem de biçimde çok seslilik görülür. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında roman, her alanda köklü değişimler getiren bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Sabahattin Ali gibi ustalar yetişmiştir. 1960 ve sonrasında sosyal gerçekçi romana yönelim başlamıştır. 1970'li yıllarda ideolojik boyutu ağır basan romanlar çoğalmıştır. 1980'lerden sonraki toplumsal ve siyasal hayattaki değişimlerin yanı sıra dünya edebiyatındaki post modern eğilimler Türk romanını da etkilemiştir. Post modern, modernist arayışın canlılığını kaybetmesinden sonra 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan çeşitli üslup ve yönelişlerin adıdır. Post modernist romanda metnin kendi gerçekliği öncelik kazanır ve neden sonuç ilişkisi ortadan kaldırılarak sonuca ulaşamayan kendine dönük anlatılar oluşturur. 1980–1990 yılları arasında, dönemin en dikkat çekici isimlerinden biri Orhan Pamuk'tur. Turgut Özakman, Tahsin Yücel, Alev Alatlı, Ayşe Kulin, İnci Aral 1980–2000 yılları arasında Türk romanını konu çeşitliliği ve kurgu değişikliği yönünden zenginleştiren roman yazarlarından bazılarıdır. Son dönemin ilgi çeken yazarları arasında Elif Şafak, Ahmet Ümit, İskender Pala sayılabilir.

Tiyatro

Tiyatro, insanlığın en eski sanatsal yaratılarından biridir. Yazınsal bir tür olarak, sahnede canlandırılmak üzere yazılmış eserlerin ortak adıdır. Tiyatro eseri ise insanın kendisiyle ve çevresiyle ya da doğayla etkileşiminden kaynaklanan olayları anlatır. Seyirciye yöneliktir. Tiyatro eserin izleyiciye seslenme amacı düşünüldüğünde günlük ve sıradan bir konuşma bile eserin temelindeki hareketi yansıtmamanın bir aracı olabilir. Bu nedenle tiyatro eserinin temel anlatım biçimi konuşmadır. Betimlemelerden de yararlanır. Tiyatro, Tanzimat dönemine kadar gelişmemiştir. Tanzimat ile başlayan tanışma süreci, daha sonraları bu türde eserler verilmesiyle önemli ölçüde gelişme göstermiştir. Tiyatro, halkı aydınlatma ve bilinçlendirme çabasında en önemli eğitim aracı olarak görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında tiyatro eseri yazarları daha çok tarihe ve efsanelere yönelerek ulusçuluğu aşıl原因 düşünceler üzerinde durmuşlardır. 1950'li yılların tiyatrosunda köy sorunlarına eğilme görülür. 1970'ten sonra 12 Mart Olayı ve buna bağlı olarak Türk tarihini yeniden gözden geçirme, işçi sorunları, Almanya'ya gidenlerin kültür çatışmaları, Almanya'da yetişmekte olan birinci, ikinci kuşağın sorunları işlenir.

Tiyatro Türleri

Konuyu işleyişi bakımından, Batılı anlamda üç türlü tiyatrodan söz edilebilir.

1. Tragedya
2. Komedi
3. Dram

Bu türlerden trajedi ve komedi ana tür, drama ya da diğer türler ise bu iki türün birleşmesi ya da değişmesiyle ortaya çıkan türlerdir.

Tragedya: Okurda ya da izleyicide korku ve acıma yönelik hisler uyandırmayı amaçlayan, kurallı bir anlatımı olan tiyatro türüdür. Tragedyanın başlıca nitelikleri; konusunu tarihten ve mitolojiden alması, erdemin ve ahlaksal değerlerin ele alınması, kahramanların sıradan insanlar yerine seçkin ya da olağanüstü kişilerin olması, kanlı, çirkin, korkunç sahnelere, kaba sayılabilecek sözlere yer verilmemesi, klasik bir dil ve üslup anlayışıyla yazılması, yazımında üç birlik kuralına uyulmasıdır. Üç birlik kuralı, bir olayın belirli bir yerde (yer), belirli bir zaman (zaman) içerisinde ve belirli bir olay çatısı (olay) altında gerçekleşmesidir. Üç birlik kuralının temel amacı, oyunu izleyenlerin olay çizgisini ve temel sorunu gözden kaçırmamalarını, eseri bütün olarak algılayabilmelerini sağlamaktır.

Komedi: İnsanların, olayların ya da durumların gülünç yönlerini genellikle eleştirel bir bakış açısı ile ele alıp işleyen bir tiyatro türüdür. Komediler, toplumda, günlük yaşamda, siyasette bozuk ya da garip olanı eleştirerek izleyicilerin bunun üzerine düşünmesini sağlama eğilimindedir. Komediler yoğunlaştıkları konulara göre karakter komedileri, töre komedileri ve entrika komedileri olarak adlandırılırlar. Türk edebiyatında komedi, Tanzimat'tan sonra özellikle Moliere'in örnek alınmasıyla tiyatro dünyasına girmiştir. Modern Türk tiyatrosunda komedi Aziz Nesin'in ve Haldun Taner'in tiyatro eserlerinde eleştirel söylemle bütünleşmiştir.

Dram: İnsanı doğal ve toplumsal çevresinden soyutlamadan, yaşamın acıklı yanlarıyla gülünç yanlarını bir arada yansıtan tiyatro türüdür. Dram türüyle birlikte tiyatro, tragedya ve komedideki kesin ve değişmez kurallardan kurtulur. Dram ile gelen değişimler tiyatronun daha esnek daha özgür bir yazınsal tür olmasını sağlamıştır.

Günümüz çağdaş tiyatrosunda bütün geleneklere başkaldırma, kurallara yani ölçüye, açık ve düz anlatıya karşı geliş söz konusudur. Günümüzde aşk, para, aile, toplum, politika, ekonomik hayat, psikolojik hayat gibi insanı ilgilendiren her konu tiyatronun konusu olabilmektedir.